

Dansk fodboldshistorie 2

Tab og vind med samme sind – dansk fodbolds selvforståelse

David Holt Olsen

Formidlingsinspektør, Danmarks Industrimuseum

Allan B. Grønkjær

Freelancehistoriker

Publicerad på Internet,

www.idrottsforum.org/articles/olsen-gronkjaer/olsen-gronkjaer090902.html

(ISSN 1652-7224), 2009-09-02

Copyright © David Holt Olsen & Allan B. Grønkjær 2009. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Fotbollen fortsätter att hålla sin publik i ett järngrepp. En vanlig dag som denna lyfter lokaltidningen fram tre matcher att hålla reda på, Sveriges kvinnor möter Englands i fotbolls-EM i Finland, och kan vid oavgjort vinna gruppen och därmed slippa möta Tyskland i kvartsfinal; lokalderbyt i Allsvenskan mellan heta Helsingborg, som kan ta sig upp till fjärdeplatsen i tabellen, bara tre poäng efter ledande AIK, och mesiga Malmö, som vid förlust ligger kvar på tiondeplatsen; och Barcelonas match mot Sporting Gijón, med tung förväntan på Barças rekorddyra nyförvärv Zlatan Ibrahimovic att göra mål, som i sina ligapremiärmatcher i både Juventus och Inter. För många, många människor är sådana här händelser av största, ibland avgörande, intresse. Fotboll är viktigt.

I denna uppdatering presenterar vi del 2 i vår serie om dansk fotbollshistoria. Våra guider är som tidigare David Holt Olsen och Allan B. Grønkjær. Den första delen, som publicerades i april i år, behandlade dansk fotboll under perioden 1870–1980 under rubriken "Var det fodbold før 1980?". Bakom den provocativa rubriken ligger vad som av författarna betecknas som en avsaknad av historisk medvetenhet när det gäller fotboll i Danmark, bland såväl forskare som journalister. Olsen och Grønkjær har arbetat för att avhjälpa bristerna, inte minst med deras stora bok om dansk klubb fotbolls historia, *Fodbold, fair play og forretning: Dansk klubfodbolds historie* (Turbine Forlag). I den andra delen av deras danska fotbollshistoria för idrottsforum.org tar de upp den danska fotbollens självförståelse och självbild till behandling. Med en empiri i form av fotbollsrörelsens egna texter i bland annat jubileumsskrifter, och med en textanalytisk metod som för tankarna till Croces synsätt att all historia är samtidshistoria, skapar författarna det förflutnas diskurs genom att bygga en berättelse på grundval av analysen av det historiska källmaterialet. Och fotbollsrörelsens egen berättelse om dansk fotboll är berättelsen om rötter som går ända tillbaka till de antika olympiska spelen, om kamratskap och jämlikhet, om idealism, frivillighet och kamp mot professionalisering. Vad som sedan händer med den berättelsen efter 1978 är föremål för Olsen och Grønkjærs tredje artikel, som publiceras den 11 november 2009.

”De er og bliver i denne Forbindelse kun artister”

Sådan stod der i DBU's årsberetning fra 1926. Dette var efter, at DBU i 1921 havde indført erstatning for tabt arbejdsfortjeneste ved landskampe. Man rystede dog ikke på hånden af den grund: Man var stadig amatører og betonedede med ovennævnte citat det store moralske skel mellem amatører og professionelle. Professionelle kunne umuligt have den samme oprigtige kærlighed til spillet som amatørerne. De var bare artister. Kampen mod professionalisme blev dansk fodbolds særkende og den overordnede ramme for den historiske fortælling, som skulle komme til at gennemsyre fodboldens klubber, organisationer og i en vis udstrækning sportsjournalistikken.

Denne artikel vil forsøge at kaste lys over den selvforståelse og den historiske fortælling, der bandt aktørerne i det danske fodboldsamfund sammen. Med selvforståelse mener vi fodboldsamfundets opfattelse af sig selv samt den kultur og de idealer, der ligger til grund herfor. Med fodboldsamfund henvises der til fodboldens organisationer, klubber og sportsjournalistikken. Selvforståelsen og den historiske fortælling holdes stadig i live den dag i dag, selvom professionalisme og en ganske markant kommerialisering har holdt sit indtog i dansk fodbold. Overordnet set er det fortællingen om den glade, legende amatør, der må kæmpe mod de kyniske professionelle bæster, dels i udlandet, dels i de hjemlige rækker, hvor den moralske pondus ikke altid har været tilstrækkelig til at modstå de mere jordnære økonomiske fristelser. Denne artikel vil fokusere på at udpege hovedelementerne i selvforståelsen, mens den næste artikel i rækken vil undersøge, hvilken placering disse idealer fik, efter betalt fodbold blev indført i 1978.

Materialet, der ligger til grund for artiklen, er primært jubilæumsudgivelser fra fodboldsamfundets egne aktører. Disse giver et unikt indblik i, hvordan de har forstået deres eget virke, og hvordan de konstruerer og iscenesætter fortiden som en kontinuerlig fortælling med både helte, skurke og høje idealer. Artiklen må derfor nødvendigvis gøre brug af en række citater, fordi disse tegner et billede af selvforståelsen.

Inden vi vender blikket mod fodboldens selvforståelse, så kunne det være nyttigt at se på, hvorledes andre historikere har beskæftiget sig med de folkelige bevægelser i 1800-tallet og disses selvforståelse samt de udfordringer og muligheder, selvforståelsen og grundfortællingen har skabt for dem i en moderne, globaliseret verden. Her kan med fordel kigges mod andels- og sparekassebevægelsen.

Andelsbevægelsen

Historikeren Mads Mordhorst har i artiklen ”Andelsbevægelsen mellem national identitet og globalisering” set på den fortælling, andelsbevægelsen formes af, og den stiafhængighed fortællingen skabte, som gav problemer i takt med andelsbevægelsens overgang til industri og store multinationale selskaber.

I andelsbevægelsen udvikledes en fortælling, hvor man definerede sig i modsætning til industrien, hvor sidstnævnte udlagdes som den benhårde virksomhedsform, der kun var interesseret i profit. Andelsbevægelsen indskrev sig i stedet for i fortællingen om det folke-

lige og lokalt nationale – en virksomhed, der nærmest stod i det danske demokratis tjeneste, man stemte efter hoveder, ikke høveder, som det populært blev udtrykt.

Denne fortælling udfoldes i bøger og jubilæumsskrifter om andelsbevægelsen, som Mordhorst beskriver således:

Som genre betragtet er disse bøger om andelsbevægelsen altid positive og oftest skrevet af folk, der er ansatte i eller af bevægelsen. Erindringspolitisk er det en litteratur, der gør landbruget og andelsbevægelsen til heltene i den nyere Danmarkshistorie, hvilket bl.a. sker ved, at andelsbevægelsen gøres til en social, kulturel og folkelig bevægelse, der repræsenterer det bedste i den danske nationalkarakter! (Mordhorst, 2005, 61)

Denne forestilling blev stadig sværere at opretholde i takt med, at andelsbevægelsen voksede til store multinationale selskaber (Arla, Danish Crown) med enorme markedsandele. Fortællingen kom i den grad ud af takt med virkeligheden.

Som Mordhorst skriver:

Problemet er således mere imaget eller fortællingen om andelsbevægelsen for, som han [Bent Juul Sørensen, formand for Danske Andelsselskaber] slutter af med: ”Formålet med andelsprincipperne har altid været kommercielle – og ikke som nogen tror, at være et romantisk billede af fordums bondeidyl”. Problemet er imidlertid at andels-selskaberne gennem lang tid har skabt dette billede – og kommercielt udnyttet det i en sådan grad, at de nu har svært ved at undslippe det. De er med andre ord fanget af deres egen fortælling (Mordhorst, 2005, 68).

På den måde fungerede fortællingen om andelsbevægelsen i mange år som en stærk ressource – som noget der havde en positiv funktion i opbygningen af bevægelsen. Fortællingen blev dog mindre egnet, når der skulle skabes stordrift og industrivirksomheder, som netop var det man havde defineret sig modsat af. I forlængelse af dette, er det oplagt at se fodboldbevægelsens problemer med at tilpasse ”amatørfortællingen” om det gode kammeratskab, de glade legende amatører, frivilligheden, den gode sportsmoral osv., til den stadig mere kommercialiserede og professionelle virkelighed.

Sparekassebevægelsen

I artiklen ”Organizational Culture and Organizational Change” analyserer historikeren Per H. Hansen årsagerne til, at sparekasserne ikke fusionerede i 1973, hvor sparekassebevægelsen i forvejen fragmenterede i løbet af 1960erne: Sparekasserne begyndte at forfølge individuelle frem for fælles strategier og begyndte at konkurrere med bankerne. Fusionen i 1973 blev dog ikke til noget og kom først i 1990, da den største sparekasse SDS, Andelsbanken og Privatbanken fusionerede til Unibank. Hansen argumenterer for, at årsagen til at fusionen ikke kom i 1973 i høj grad skyldtes den historiske fortælling, som sparekasserne knyttede an til.

Den første Sparekasse blev grundlagt i 1810 og i løbet af 1800-tallet opstod en lang række sparekasser. De definerede sig i modsætning til bankerne:

Savings banks presented themselves as self-governing, nonprofit, charitable, democratic and popular organizations that enjoyed a special relationship with the farmers' cooperative movement, smallholders, urban wage earners, as well as with some municipalities (Hansen, 2007, 921)

Et modsætningsforhold som også var et spejl af de politiske modsætninger på makroniveau:

In addition, the establishment of large and small rural savings banks from the mid-1850s was part of a political and economic struggle between rural and urban interests. Here, the traditional emphasis has been put on the relation between savings banks and farmers' political enlightenment. The savings banks' perceived democratic tradition is also presented as arising from this struggle. The distinction between savings and commercial banks assumed particular significance because the two organizational forms became involved in the farmers' party (Venstre, i.e., Left) and its political contest against the governing party that represented large landowners, the bourgeoisie and civil servants (Højre, i.e., Right). The micro narrative of the savings banks has thus corresponded well with the dominant national (or macro) historical narrative about Denmark ... In line with this general narrative about Denmark as an agricultural nation, its urban and industrial environment has often been represented as unhealthy and unnatural, unlike the agricultural and rural environment pictured as idyllic and natural. Savings banks came to symbolize the opposite of commercial banks; they became part of the conflict between urban and rural, industrial and agricultural, capitalist and popular Denmark – important dichotomies in twentieth-century Danish history. (Hansen, 2007, 929, 930)

Fortællingens vigtigste funktion var altså at konstruere et slags forestillet fællesskab/imagined community, som i høj grad blev formet gennem en os–dem dikotomi og trak på de modsætninger, der allerede var i spil i andre politiske og kulturelle sammenhænge (Hansen, 2007, 931). Dette ligner til forveksling modsætningen mellem den grundtvigske gymnastikbevægelse og sportsbevægelsen, som der blev redegjort for i forrige artikel. Denne modsætning på makroniveau gennemsyrrer altså også idræts- og sportsverdenen, selvom artiklens senere pointe vil være, at idealerne mellem de to bevægelser faktisk var ret sammenfaldende.

Hansen knytter den historiske fortællings sammenbrud sammen med de økonomiske og sociale opbrud i 1960'erne, hvor de store fortællinger kom under angreb, hvor Danmark og danskerne oplevede en stor økonomisk og kulturel forandring, hvorunder sparekasserne også måtte forandre sig for at overleve (2007, 932). Den historiske fortælling om sparekassebevægelsen var dog stadig i så høj grad til stede i 1973, at en fusion på det tidspunkt ikke var mulig. Dette leder frem til en mere generel konklusion om historiske fortællingers betydning:

Narratives frame the way historical agents' make sense of their surroundings and in doing so, they offer resources for, as well as constraints on, human choices. Thereby, narratives create path dependence in organizations and serve as foundations for cultural assumptions and values. As a consequence, narratives can be both important catalysts for, and obstacles to, organizational change. This view has important implications for historians because it means that it is not possible to understand an organization's culture without understanding its historical narrative(s) ... When changes in the context put pressure on the organization, strong historical narratives can be a serious obstacle to organizational change, and the organization may have to re-story its narrative in a credible way in order to adapt to the new context. (Hansen, 2007, 949)

Denne sidste sætning rummer et spændende perspektiv, når det appliceres på fodboldbevægelsen. Her må man sige, at konteksten i den grad ændrer sig i løbet af spillets 130-årige danske historie. Fra ulønnede amatører til højtbetalte stjerner. Spørgsmålet er, om fodboldens organisationer har fået tilpasset fortællingen til disse markante forandringer, eller om fortællingen stadig har kraft og underligt umærkbart har sneget sig med ind i den professionelle, kommercialiserede fodbold.

Det nye borgerskab

Da fodbold- og sportsbevægelsen havde sit udspring i borgerlige miljøer, og således blev tilpasset denne sociale gruppe, så kan det være perspektivrigt først at gøre sig nogle betragtninger over denne samfundsgruppes idealer og selvforståelse.

I slutningen af 1800-tallet var borgerskabet i byerne og godsejerne på landet samfundets elite og toneangivende. Det gamle borgerskab, hvis magt hvilede på indtægterne fra den oversøiske handel, fik følgeskab af nye entreprenante mænd, der gennem industrialiseringen havde udnyttet mulighederne og skabt nye virksomheder inden for industri og handel. Inden for disse kredse markerede man sin magt, anseelse og velstand gennem herskabelige boliger og en stor selskabelighed. I slutningen af 1800-tallet havde både det nye og det gamle borgerskab en egen livsstil og ideologi med familien i centrum og en standsmæssig ramme om familielivet. Det borgerlige menneske var kultiveret og disciplineret. Borgerlige normer og værdier var så godt som enerådende og udgjorde et ideal, som mange især i middelklassen og senere også dele af den socialt og kulturelt opadstræbende arbejderklasse søgte at leve op til.

Selv søgte borgerskabet at påvirke den nye arbejderklasse i borgerlig retning dels af et kristent sind for at hjælpe de ubemidlede, dels af frygt for socialismen. Orvar Löfgren skriver i "Den kultiverada människan":

En av hörnstenarna i den borgerliga världsbilden blir vikten av kontroll och hushållning. Man måste lära sig att hushålla med sig själv, med sin kropp, sina känslor, sina pengar och sin tid. Man måste lära sig att försaka stundens lust för framtidens trygghet, man måste lära sig att sublimeras och förtränga en rad ociviliserade behov och känslor. (Löfgren/Frykman, 1979, 34)

Inden for sportens verden er det oplagt at se dette krav om selvdisciplinering og selvkontrol udmøntet i fodboldens fair play-begreb. Her er også netop kravet, at det dyriske vinderinstinkt ikke må tage kontrollen over en. ”Tab og vind med samme sind” hedder læresætningen.

Industrialiseringen førte videre med sig en skarp opdeling af livsverdener: Hjem og omverden, arbejde og fritid samt produktion og reproduktion. I denne forbindelse skabtes en ideologi om, at muligheden for at være et helt menneske fandtes i naturen, hjemmet og i fritiden. Dette er modbilledet til produktion og det effektive, rationelle liv, som udfoldes der (Löfgren/Frykman, 1979, 65). Det er derfor, at amatørismen blev en hjørnesten i sportsbevægelsen. Sammenblandingen af penge og fritid ville netop sammenblende de to livsverdener, og dermed umuliggøre det ægte, autentiske, ”naturlige” liv, som var formålet med fritidslivet. Dette fritidsliv blev i løbet af 1900-tallet en mulighed også for arbejderklassen i takt med, at den økonomiske udvikling muliggør en nedsættelse af arbejdstiden. I den forbindelse skriver Löfgren:

Flykten ut till naturen och längtan efter ett naturligare liv blir även en viktig del av arbetarklassens kulturmönster under 1900-talet. Den nya kulturella ram för naturupplevelsen som skapas i den borgerliga kulturen och det språkbruk som används för att verbalisera denna upplevelse blir även en del av många arbetares världsbild. (Löfgren/Frykman, 1979, 68)

Også dette kan tjene som forklaring på, hvorfor arbejderne så relativt gnidningsløst gled ind i, og accepterede, den organiserede fodbolds amatørisme. Det blev en del af ens eget verdensbillede. Dette kan man sågar se i arbejderbevægelsens top. I 1935 skrev Statsminister Thorvald Stauning således forordet i *Den danske idræts bog*:

Idrættens organisationer lærer Deltagerne et sund, smukt og uegennyttigt Kammeratskab, at kæmpe ærligt, at sejre og tabe i den fredelige Kappelstrid med samme Smil og Sind. (Hermann/Andersen, 1935, 5)

Med andre ord; tab og vind med samme sind. Man udfordrede ikke de borgerlige idealer, der lå til grund for sportsbevægelsen, men man gjorde dem til sine egne.

Fodboldbevægelsens selvforståelse

Trods den mere end 100-årige historie bag spillet i Danmark, er den historiske fortælling og de kulturelle værdier slående ens, når vi betragter de enkelte klubber hver for sig. Gennem udvalgte jubilæumsudgivelser fra danske fodboldklubber udgivet over en periode fra 1926 til 1995 forsøger vi at udpege de hovedelementer, der udgør fodboldbevægelsens selvforståelse. Af pladshensyn, samt for ikke at kede læseren unødigt, er der kun udvalgt en begrænset række citater. Flere kunne anvendes, men de ligner hinanden i indhold, og gentagelser ville derfor blive konsekvensen. Mange flere jubilæumsskrifter er gennemgået i *Fodbold, fair play og forretning*, hvor man kan finde litteraturhenvisninger til disse.

Jubilæumsskrifter har den egenskab, at de er levn fra den tid, de er produceret i. Dermed kan vi spore normer, tankegange etc., der ligger til grund for fremstillingen på det tidspunkt, den er blevet skrevet, og dermed findes i den enkelte klub eller organisation. Ydermere fungerer jubilæumsskrifterne som katalysator for at skabe eller konstruere en kollektiv identitet, hvilket meget få af udgivelserne er opmærksomme på. Dog er følgende at læse i Arbejdernes Idrætsklubs (AIK) 100 års skrift: "Det har været en jagt på en identitet, der fandtes og som stadig findes, men som i takt med tiden blot har ændret karakter." (Rolfesen, 1995, forord)

Samlet fungerer jubilæumsudgivelserne som en fortælling om det gode kammeratskab, den rette moral og idrættens nyttighed. Et væsentligt og afgørende fællestræk til andelsbevægelsens historiske fortælling er, at det ligeledes er fodboldens egne medlemmer, der hovedsageligt skriver og redigerer disse værker.

E. Semler var en af de fire stiftere af Kjøbenhavns Boldklub (KB), Danmarks første fodboldklub. I en tale ved klubbens 50 års jubilæum i 1926 fremhævede han de forhold, hvorunder fodboldspillet begyndte:

Som drenge havde vi vor leg særligt yndet boldspil, og vi enedes om at foretrække sådan leg for den lade måde, daværende københavnere benyttede deres fritid på, nemlig at sove så meget som muligt, og når dette ikke lod sig gøre mere, da i strøgtiden vandre op og ned ad Østergade og hellige aftenerne til sangerinde tingel tangel, som Erik Bøgh jo hævdede, der fandtes i hver en kælder. Det var ikke noget for os, og vi enedes om at søge samlet så mange unge mennesker, at vi kunne få boldspil i gang som søndagsfornøjelse og idræt. Dette kneb uhyre og lykkedes først, efter at jeg, som boede hos bogtrykker Levision, fik sønnen Fr. Vilhelm interesseret for sagen. (Thomson, 2000, 15-16)

Her får vi introduceret et vigtigt element i fodboldens selvforståelse, idet Semler opstiller et os-dem forhold, som vi også så det hos sparekassebevægelsen. Et forestillet fællesskab, hvor idrætsbevægelsens pionerer anser sig selv som noget særegent, hvor man udfører en række samfundsnyttige opgaver, og man gør det med en moral og flid, der er unik. Opfattelsen stammer fra Semler og hans lige, som beskrevet ovenfor. De befandt sig blandt det bedre borgerskab for hvem fodbold – i lighed med især langbold, cricket, tennis og golf – fungerede som fornøjelig adspredelse fra arbejdslivets rationalitet. Idrætten brugte man til at røre sig men i lige så høj grad til at skabe social samhørighed. Østerbros Boldklub startede som KB og mange andre københavnske klubber på fælledeerne uden for byen. Igen var det drenge, der tog initiativ til stiftelsen af en klub. Det skete i 1894. Selvforståelsen kan spores i det mangeårige medlem af Ø.B., Hans Hvilsteds, bidrag til jubilæumsskriftet for klubbens 50. år i 1944:

Nu skal Spillerne pakkes i Bomuld og Vat, og det vil aldrig kunne give Mandfolk. Men jeg er glad for, saadan som det er blevet mit Indtryk ved at følge Ø.B.'s Trivsel, at man ikke i min gamle Klub synes at forkæle Spillerne. Ø.B.'ere maa yde mere end nyde, derfor forsvinder maaske nogle, men lad dem bare gaa. De, der bliver tilbage, er de rigtige. De, som vi trygt kan overlade Ø.B.'s Fremtid. (Aldorf & Køhl, 1944, 63)

Hvilsted fremhæver, som Semler, at foregangsmændene var skabt af det rette stof. Man skal være villig til at arbejde for klubben, og det sker i sagens natur frivilligt. Lønnen er klubbens fremskridt, ligesom det sociale netværk og sportens gavnlige effekt på kroppen er et gode, man således kan regne for sin belønning. Lysten til at udforske idrættens mange facetter gjorde, at de tidlige fodboldspillere så bort fra de ret primitive forhold, aktørerne havde at udfolde sig på. En mark eller fælled udgjorde spillepladsen, og da det samtidig blandt andet var græsningsareal for køer, måtte spillerne ind i mellem fjerne både dyr og deres efterladenskaber, inden bolden kunne rulle. Det væsentligste var idrætten, og nogle steder bliver beskrivelsen af dens første tid rosenrød. Således hos et medlem af Frederiksberg Boldklub (stiftet 1912 af en flok drenge), der underskriver sig C.A.H. Han drømmer sig tilbage til en hedengangen tid, hvor klubben holdt til på Rehbergs Fælled i København, og hvor et træskur fungerede som klubhus. Ikke desto mindre var de stolte af overhovedet at have et hus, de kunne samles ved.

Se os, naar vi en rigtig Sommeraften var samlede til Træning derovre, saa var det med Liv og Lyst, det hele foregik, selv om det ikke var nogen særlig fin Bane, vi havde, den var vel omtrent i Lighed med Dirt-track Banen fyldt med Slagger, og vi var ikke just vilde efter en Flyvetur gennem disse. Der var en vis Hygge over den gamle Bane og Klubhus. Efter endt træning naar Solen endnu lyste rødt i Vest, tog vi Bord og Bænke udenfor Huset, hvor vi kunde sidde til langt ud paa Aftenen og nyde det gode Vejr og Kammeratskab, som der dengang var, alt mens vi drøftede Chancerne for Søndagens Kamp. Jo, det var glade Dage i F.B. den Gang, vi var som én stor Familie alle sammen. Saaledes mødtes vi altid i godt og lystigt Kammeratskab til Træning og Dygtiggørelse i den kære Sport, vi havde valgt os. (Hardestoft, Thomassen & Møller, 1937, 36 og 37)

Det sociale fællesskab og legen er et uomgængeligt træk i fodboldbevægelsens selvforståelse. Den beskrivelse, Löfgren har af, at naturen og fritiden bliver arenaen for det autentiske, ægte fællesskab, er foldet fint ud her. Disse elementer ændrer ikke karakter trods overgangen fra værende et spil for de få, borgerskabet, til at inkludere den brede befolkning. Samtidig tillagde man i høj grad sporten sundhedsmæssige egenskaber. Et eksempel finder vi i midten af Jylland, hvor Viborg Fodsports-Forening (V.F.F.) så dagens lys i 1896, stiftet af drenge fra "det pæne borgerskab". Formålet dengang var det samme som ved klubbens jubilæum i 1971: "... at nå en hel masse gode resultater, men først og fremmest med tanke på at opfylde mottoet: en sund sjæl i et sundt legeme." (Primsø, 1971, 22)

Inspireret af antikkens filosoffer får den runde bold tillagt sig en større betydning end selve spillet på banen. Sundheden har en stor rolle, og det gælder både den fysiske og psykiske. Således fremhæver en vejledning fra Gymnastikkommissionen på foranledning af Kirke- og Undervisningsvæsenet i 1897, at fodbold krævede, at samtlige spillere bevægede sig uafbrudt, og det var derfor brugbart til undervisning i gymnastiktimerne. Ydermere fandt kommissionen fodbold nyttigt og effektivt for skoleundervisning, fordi det kunne inkludere mange elever på en gang, det kunne øge disciplinen, da man nødvendigvis måtte lære reglerne at kende og følge dem. Fodbold lagde også op til samarbejde og kammeratskab, idet den enkelte elev gennem spillet lærte, at holdet kom før den enkelte spillers interesser. (Grønkjær & Olsen, 2007, 50) Nok var fodbold sundt, men det var også opdragende.

“Klubben er skabt af gode og fremsynede ledere, gode spillere, som i øvrigt er en betingelse, samt et dejligt sammenhold. Bag alt dette er der en stor idealisme for idrættens og ungdommens sag. En ungdom, som stort set ikke har ændret sig i årene, der er gået”, som det fortælles af Brønshøjs Boldklubs formand, Henrik Jespersen, om klubben (stiftet 1919) i klubbens 50-års udgivelse. (Juel, Nielsen & Rasmussen, 1969, forord)

Erik Christensen, formand for Asaa Boldklub (stiftet 1932), er inde på noget af det samme i sin beskrivelse af klubbens funktion og formål:

For byen er Asaa Boldklub et enestående aktiv, der udgør et samlingspunkt for indbyggerne. Samtidig er vi et tilbud til de unge om en meningsfyldt, sund og på mange måder udviklende fritidsbeskæftigelse med mulighed for mange rige oplevelser sammen med andre unge. (Asaa Boldklub, 1992, forord)

Ved at gennemgå jubilæumsskrifter fra danske fodboldklubber bliver man præsenteret for en historisk fortælling om den danske fodboldbevægelse, der er en fortælling om konstant fremgang. Indtræffer nedturen på noget tidspunkt klares den i fællesskab og med stor ihærdighed og i fællesskab, som her i Ø.B.s tilfælde:

Den gode Tradition er fulgt med og har faaet Tag i de Yngre Aargange, som Trods den Modgang Klubben i nogle Aar var ude for, har bevaret det gode Sammenhold, der atter har ført Klubben frem blandt de bedste. Det er ikke en enkelt Mands Værk, men Styrken i Sammenhold og godt Kammeratskab – en god Tradition – som er Grunden til, at Ø.B. kan fejre sit 50 Aars Jubilæum. (Aldorf & Køhl, 1944, forord)

Overordnet fremhæver fodboldsamfundets kronikører ledelse samt frivillig arbejdskraft, og man tillægger sporten en stor samfundsmæssig værdi, der trækker tråde ud til alverdens sociale forbindelser. Her eksemplificeret ved hjælp af Vejle Boldklubs 100-års jubilæumsskrift:

Fremsynede mænd har gennem tiderne forstået at få skabt de rette rammer, det rigtige sammenhold og have de bedste på netop rette deres plads på det rigtige tidspunkt, så alt er gået op i en højere enhed. (Hansen & Ancker, 1991, 3)

De fleste klubber deler således de samme idealer om kammeratskab, frivillighed, sundhed, opdragelse og fællesskab. En grundigere gennemgang af jubilæumsskrifterne kunne muligvis påvise interessante lokale eller regionale forskelle, men da formålet med denne artikel er at indkredse den mere overordnede historiske fortælling, vil vi overlade denne opgave til andre.

Sportsjournalistikken

Det kan virke lidt besynderligt at inkludere sportsjournalisterne i fodboldsamfundet, men helt op til 1980'erne var sportsjournalistikken netop kendetegnet ved en næsten ubetinget

loyalitet overfor sportsbevægelsen. Derfor er det relevant at se på, hvordan sportsjournalisterne har set på sporten. Ingen bedre repræsentant for den danske sportsjournalistik findes end Gunnar "Nu" Hansen. Udover at kommentere og skrive om sporten i aviser, så skrev han også bøger. I *Så bringer vi sporten – og lidt til* fra 1954 findes således nogle karakteristiske beskrivelser af sporten, dels i Danmark, dels i udlandet, som viser, at han i den grad loyalt genfortæller den fortælling, som også lå i sportsbevægelsen. Samtidig er Hansen mere velskrivende end mange af jubilæumsskrifts-forfatterne. Hos sidstnævnte fremkommer fortællingen ofte ret fragmentarisk, men Hansen formår at binde de løse ender sammen og skabe en sammenhængende fortælling. Han giver denne overordnede karakteristik af idræt og sport:

Lige fra oldtiden har den grundlæggende tanke i sporten – eller idrætten, om man vil – været den at berede udøverne glæde og fornøjelse. Når arbejdet og øvrige pligter tillader det, skal man kunne mødes med venner og kammerater på sportspladsen. Mens sjælen – muligvis – er blevet beriget i dagens løb, skal legemet styrkes og udvikles i fritiden. Sammen med sportskammerater i sund kappestrid. For nogle timer vil man glemme al hverdagens slid, besvær og små bekymringer, man vil lege – et ord som jo særdeles passende går igen i de Olympiske Lege, det klassiske Grækenlands store sportskonkurrencer, der siden 1896 er blevet genoptaget i moderne form. Selve konkurrencemomentet er blot et led i legen, et mål, som man ser hen til på samme måde, som man ser hen til resultatet af hverdagslivets arbejde, eller som studenten ser hen til den afsluttende eksamen. (Hansen, 1954, 7)

Her ser vi betoningen af traditionen: At sporten har en næsten ubrudt historie helt fra oldtiden til i dag. Samtidig er det ikke konkurrencemomentet, der betones, det kaldes sund kappestrid og leg, som vi må forstå er noget helt anderledes opbyggeligt. Konkurrencemomentet er blot et led i den uforpligtende og fornøjelige leg. Hverdagen sættes samtidig op som en modsætning, således at den skarpe opdeling af arbejde/fritid her genfindes. Hele denne fodboldidyl har også en modsætning. Den finder Gunnar Hansen på rejse i Italien. Hertil rejste mange af de danske spillere, der var med til at vinde bronze ved OL i 1948.

Fodbold er kun for de få. Man har ikke store ungdomsafdelinger, og kun de rigeste klubber har råd til at holde så mange spillere, at der også kan opstilles et reservehold. Særlig af denne grund vil de italienske klubber altid have brug for udenlandske spillere. Trods den fantastiske interesse blandt publikum har man ikke råd til at opdrage sin egen fodboldungdom. Langt den største del af de enorme indtægter går til at indkøbe og lønne storspillere, og meget ofte er det endda nødvendigt for en klub at blive støttet af en rigmand, der har fodbold som hobby – og som muligvis gennem klubberne kan få en smule ekstra reklame i aviserne. (Hansen, 1954, 95)

På den måde pointeres, at fodbold i Italien er forbeholdt de få, da man ikke har råd til eller prioriterer at have et reservehold. Eliten prioriteres udelukkende, og endda med det skumle formål for øje at agere reklame for klubbens ejer. Fodbolden er reduceret til profit og skamløs dyrkelse af eliten, og de to livsverdener, arbejde og fritid, er sammenblandet. Dette i modsætning til den danske tankegang, hvor elite skaber bredde og omvendt, og hvor alle er

ligeværdige deltagere i fællesskabet. Idrætten er en stor familie, hvor alle er afhængige af hinanden. Det professionelle italienske system har konsekvenser i form af en meget ringe ”sportsmoral” hos italienerne. Således beretter Gunnar Hansen:

Jeg overværede engang en kamp mellem Juventus og Legnano. Sidstnævnte klub er fra en lille by af samme navn – ca. 100 km fra Milano – og den var lige rykket op i 1. division, hvor det kneb med at få point, skønt alle kneb blev taget i brug. Kampen var kun få minutter gammel, da Juventus’ anfører Parola måtte forlade banen. En modspiller havde sparket ham brutalt over knæet, naturligvis uden dommeren så det. Et kvarter senere måtte en anden Juventus-spiller gå ud, og en tredje spiller blev ekspederet samme vej af et regulært kæbestød, fikst anbragt, mens dommeren havde sin opmærksomhed rettet andetsteds hen. (Hansen, 1954, 99)

Kampen vendes af de veloplagte danskere i Juventus-trøjer, Karl Aage Hansen, John Hansen og Carl Aage Præst.

De havde hidtil holdt sig lidt tilbage, hvad der var meget forståeligt, for det er jo aldrig morsomt at blive gjort ukampdygtig. Men tre ituslåde holdkammerater var alligevel for meget af det gode – eller onde – og så tog de tre danskere fat for alvor ... [de] byggede det ene angreb op efter det andet. De bed fra sig, men glemte alligevel ikke at spille bolden, og hver af dem tegnede sig for en fuldtræffer. (Hansen, 1954, 100)

På den måde kunne Gunnar Hansen spore den danske højere sportsmoral, selvom de nu altså spillede under mere forrædede himmelstrøg, og man bemærker, at han understreger den uanstrengte kombination af individuelle færdigheder og kollektivt sammenspil som et særligt dansk særkende. Vigtigt er det også, at de har formået at fastholde fodbold som en opbyggelig leg, så de kan modstå presset på sjæl og sind:

Vores spillere i Italien har skabt respekt om dansk fodbold og dansk sportsmoral, ligesom deres sunde fornuft har formet tilværelsen behagelig for dem og deres familie. Nok er det en ønsketilværelse for dem, men de har stadig benene på jorden, og de længes alle som een efter at komme tilbage til Danmark. Luksustilværelsen og den fantastiske popularitet kan naturligvis ikke omplantes, men det er de indforstået med. De har fuldt ud vist at kunne modstå det pres på sjæl og sind, som denne form for forgudelse skaber. Når de en dag vender hjem, vil de være enige om at have moret sig dejligt, og de vil med friske kræfter tage fat på noget nyt arbejde. (Hansen, 1954, 98)

På den måde er den danske fodboldmoral indpodet i de danske spillere, som, selvom de udsættes for det professionelle livs mange fristelser, holder benene på jorden, og måske er de endda parate til mere opbyggeligt arbejde, når de engang vender hjem til Danmark. Desuden er det vigtigste naturligvis, at de har moret sig dejligt under deres ophold. Fodbold er vel nok et arbejde for dem, men der trækkes alligevel på lege-elementet for at udglatte dette forhold.

At italienerne ikke var opdraget inden for et amatørsystem, og efter den rette fodboldmoral, smittede også af på publikum.

Hvis en spiller laver en god kamp – og da navnlig hvis han kommer på scoringslisten – stiger hans popularitet til de øverste højder, men på den anden side kan han også komme ud for at blive hånet, truet med klø og andre ubehageligheder, hvis han har haft en offday. Størstedelen af det italienske fodboldpublikum kender ikke til saglighed, men det må undskyldes. Hvor skulle denne have erhvervet denne saglighed, når der aldrig har været chance for selv at dyrke spillet og få den gode fodboldopdragelse, som er en af grundpillerne i en dansk klub, stor eller lille. (Hansen, 1954, 99)

Hansen ser dog, at selv italienerne nikker anerkendende til danskernes overlegne sportsmoral og tilmed efterspørger den.

Men danskerne var ikke længe om at sætte sig i respekt hos både publikum, holdkammerater og ledere, og dette sidste er ikke af mindst betydning. Som i andre af livets forhold gælder det nemlig også inden for fodbold: Det sjældne og uvante vil altid være efterspurgt, og de danske spillere viser egenskaber, der er en sjælden vare i italiensk fodbold. De har overblik, er rolige, kender værdien af det gode sammenspil, og de besidder alle sammen en dybt forankret fodboldmoral. (Hansen, 1954, 99)

Her foldes fortællingen om de legesyge, dydige, moralsk overlegne danskere ud og sættes dikotomisk op overfor de kyniske italienerne, som dog er undskyldt (de kender ikke til saglighed) i og med, at de jo ikke ved bedre, da de ikke har et amatørsystem, der kan indpode dem en ordentlig fodboldmoral. Desuden spilles der på forståelsen af det danske fodboldsystem som hvilende på en harmonisk balance mellem top og bund: Eliten betinger bredden og omvendt. Således må man konkludere, at hvis man tager Gunnar Hansen som eksponent for sportsjournalistikken, så abonnerer den fuldstændig, og næsten mere højstemt end fodboldsamfundets andre aktører, på den fælles historiske fortælling.

Fortællingens hovedelementer

Efter at have fremhævet disse fragmenter af fortællinger, kan vi kort opridse hovedelementerne i den fortælling, som bandt og delvist stadig binder fodboldsamfundet sammen.

Fodboldbevægelsen er en del af de mange folkelige bevægelser, der voksede frem i 1800-tallet, herunder andels- og sparekassebevægelsen, samt religiøse vækkelses-, afholdenheds-, højskolebevægelsen med flere. Fælles for dem er, at de var centreret omkring foreninger, organisationer og institutioner af civilsamfundsmæssig karakter. Med tiden har bevægelserne på hver deres måde taget del i (ud-)dannelsen af deres medlemmer, og det er sket med forskellige bevidste eller ubevidste motiver. Vi argumenterer i artiklen for, at fodboldens sociale oprindelse som adspredelse for borgerskabet i den grad har sat sine spor i de idealer, som blev fodboldbevægelsens. Idealder som dog blev udfordret i takt med, at personer fra andre sociale lag indfandt sig på fodboldbanen, men som dog stadig i sin sub-

stans blev opretholdt. De skulle lære fair play at kende, og de skulle følge reglerne. Fodbold blev således en del af en disciplineringsproces af befolkningen.

I den historiske fortælling betones sportens næsten organiske forbindelse med oldtidens olympiader, hvorved fortid og nutid forenes. Man understreger, at konkurrencen kun er et mindre betydeligt delelement i sporten, som til gengæld handler om det gode kammeratskab i klubben baseret på frivillighed og ligeværdighed. Ligeværdigheden er af højeste vigtighed, for selvom man har formænd, bestyrelse osv. første-, andet- og tredjehold så trækker alle på samme hammel. Frivilligheden bliver samtidig en hjørnesten i modstanden mod professionalisme, da en betaling ville underminere frivilligheden. Hvis nogen får betaling for noget, andre gør gratis, så er man ikke længere lige i udgangspunktet.

Samtidig har sporten et socialt engagement i og med, at den holder de unge væk fra gadehjørnerne og indpoder dem nyttige opbyggelige værdier. I jubilæumsskrifterne argumenteres der sjældent for denne påstand, som betragtes som selvfølgelig.

Hele dette system og denne fortælling hviler på amatør tanken, som samtidig ikke kan adskilles fra fodboldens sociale oprindelse og de idealer, der herskede i disse lag, da sporten kom til Danmark i 1880'erne. Her var sammenblandingen af penge og fritid udtryk for en utidig sammenblanding af livsverdener. Sådan vedblev det, og her kan man undre sig over, at jubilæumsskrifterne ikke hæfter sig åbenlyst ved denne amatørtradition. Vores fortolkning af dette fravær er, at amatørtraditionen ligger latent i selvforståelsen og dermed den historiske fortælling: Den er så selvfølgelig, at man ikke behøver nævne den eksplicit. Kampen mod professionalisme blev den bagvedliggende præmis for den historiske fortælling.

Selvforståelsen fungerer som et forestillet fællesskab, som samtidig er fodboldbevægelsens stærkeste ressource. Tilpasningen af denne fortælling til den ændrede kontekst foregår i meget ringe grad, selvom de ydre faktorer, især den stigende kommerialisering, radio- og tv-dækning, tilskuerinteresse osv. i høj grad ændrer sig gennem årene (den udvikling gennemgås i næste artikel). Denne fortælling skaber en enorm sammenhængskraft i fodboldsamfundet, men gør det samtidig meget svært at skifte kurs. Arbejderbefolkningen udfordrer delvist fortællingen i 1930'erne gennem DAI, men ikke engang her er formålet indførelse af noget så uartigt som betalt fodbold. Det kan man ikke forestille sig. Dvs. at arbejderklassen overtog borgerskabets blik på fritiden, og på hvordan denne skulle holdes fri for arbejdslivsverdenen. På den måde blev kursen, man valgte i 1930'erne, en bekræftelse af den historiske fortælling og ikke en udfordring af den. Derfor fik den så enorm kraft, at betalt fodbold kunne udskydes helt indtil 1978 på trods af systemets mange selvmodsigelser i efterkrigstiden.

Endvidere holdes fortællingen levende ved opstilling af skarpe dikotomier. Andre lande besidder ikke samme høje sportsmoral som os. De dyrker kun den moralsk anløbne konkurrence og der findes ingen sammenhæng mellem bredde og elite, hvilket gør, at sporten er forbeholdt de få. Det er her påfaldende, i hvor høj grad denne kritik og dikotomi ligner den gymnastikforeninger opstillede overfor sportsbevægelsen. Idealet om kammeratligt samvær og engageret, frivilligt fællesskab var således ikke forbeholdt idræts- og gymnastikbevægelsen, men bliver delt af sportsbevægelsen også (Dette synspunkt kan også findes i Morten Mortensens Ph.D-afhandling *Idræt som kommunal velfærd*, s. 455).

For at opretholde fortællingen måtte man naturligvis også betragte de frafaldne, de danske spillere der fik professionelle kontrakter i udlandet, som en slags forrædere mod alt,

hvad der er moralsk og opbyggeligt. Således fik Jørgen Leschly Sørensen følgende svada af OB's formand, da han sagde, at han skiftede til Atalanta i 1949: "Forsvind. Du er en katastrofe for dansk idræt. Jeg vil aldrig mere se dig for mine øjne." (gengivet i *Jyllands-Posten*, 29. december, 1989).

Han havde reduceret sig selv til en simpel artist. Det værste man kunne være i dansk fodbold.

Alle de her opremsede eksempler og citater kan virke banale, og man kan muligvis beskyldes for at tolke for meget ud fra for lidt. Men dette ville efter vores overbevisning være at overse de forskellige fragmenters placering som et led i denne samlede historiske fortælling. Betragtet således danner alle fragmenterne et billede af en folkelig bevægelse med en særdeles velintegreret fælles, historisk fortælling, som kontinuerligt fortælles og genfortælles og bidrager til et forestillet fællesskab klubber, spillere og organisationer imellem.

Et ligeledes interessant spørgsmål er, hvad der skete med betalt fodbolds indførelse i 1978? Hvad blev der af alle de højt besungne idealer, hvordan tilpassede organisationer og klubber den historiske fortælling, nu hele systemet blev revet op ved rode? Og er idealerne overhovedet blevet tilpasset eller lever de umærkeligt videre i den dybt professionaliserede nutidige fodboldverden? Dette vil vi undersøge i næste artikel.

Litteraturliste

- Aldorf, Hjalmar og Köhl, Aage (ed.) (1944), *Ø.B. gennem 50 Aar*, København: Ø.B.
DBU årsberetning 1926 in: Rigsarkivet, DBU – pakke nr. 5
 Frykman, J & Löfgren O. (1979), *Den kultiverada människan*, Lund
 Grønkjær A. og Olsen D. (2007) *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie*, Århus: Turbine forlaget
 Hansen, Gunnar (1954), *Så bringer vi sporten – og lidt til*, København: Eiler Wangels forlag
 Hansen, Mogens og Ancker, Jens (ed.) (1991), *Vejle Boldklub 100 år 1891-1991*, Vejle: Vejle Boldklub
 Hansen, Per H, "Organizational Culture and Organizational Change : The Transformation of Savings Banks in Denmark, 1965-1990" in: *Enterprise and Society*, Vol. 8, Issue 4, 2007
 Hardestoft, Orla, Thomassen, Valdemar og Møller, Alfr. (ed.) (1937), *Frederiksberg Boldklub 1912-1937*, København: Frederiksberg Boldklub
 Hermann, Aage & Andersen (1935), Evald, *Den danske idræts bog*, bind 1, København: Dansk Haanbogs forlag
 Juel, Ib, Nielsen, Svend Middelboe, Rasmussen, Erik (ed.) (1969), *Brønshøjs Boldklubs Jubilæumsskrift 1919-1969*, København: Brønshøjs Boldklub
 Mordhorst, M. (2005), "Andelsbevægelsen mellem national identitet og globalisering" in: *Den jyske historiker*, Århus: Aarhus Universitet
 Mortensen, Morten (2004), *Idræt som kommunal velfærd*, Ph.D.-afhandling, København: Institut for idræt, Københavns Universitet
 Primso, Børge, Bundgaard, Erik, Jensen, Knud, Poulsen, Finn (ed.) (1971), *V.F.F.s jubilæumsskrift 1896-1971*, Viborg: V.F.F.
 Rolfsen, Hans Peter (ed.) (1995), *AIK København. En idrætsforening gennem 100 år*, København: Arbejdernes Idrætsklub
 Thomsen, Allan Mylius (2000), *K.B. – 125 år. Et kalejdoskopisk billede af en boldklub og dens by*, København: KB og Politikens Lokalaviser Grafisk
 Asaa Boldklub (1992), *Asaa Boldklub. Jubilæumsskrift 1932-1992*

Artikler

Jyllands-Posten, 29. december 1989